

פרק חמישי

הסתרת ממד הזמניות אצל פרויד: אידה באואר ("דורה") כמקרה מבחן

תיאורי המקרים של פרויד מספקים נקודת פתיחה הולמת לחשיפת האופן שבו שיטתו מייצרת הסתרה עקרונית של היבט הזמניות. בטקסטים העיוניים גרידא, הקורא מוצנח אל תוך מערך המושגים הפרוידיאניים ומנווט אל המבנה הנפשי-דחפי שנחשף בעזרתם, ואילו בתיאורי המקרים מאפשר האופי הסיפורי לעקוב אחר הקשר שיוצר פרויד בין המקרה האנושי להמשגה הקלינית. למעשה, כאשר אנו קוראים את הטקסטים העיוניים אנו מנועים מלהבחין באופן הטיפול המיוחד של הפרשנות הפרוידיאנית בסיפור חייו של המטופל. אי לכך, נמנע מאתנו להשיג את הסיטואציה האנליטית באופן מלא. תיאורי המקרים מאפשרים נקודת מבט שונה היות שהם משלבים בין סיפור חייו של המטופל ובין התאוריה האנליטית, בין האינטראקציה של המטפל עם מטופליו לטכניקה הקלינית. תיאור כזה מאפשר מבט ממוקד יותר באופן שבו המתודה האנליטית מכוננת את הסיטואציה האנליטית ומעצבת את מהלך ההתרחשויות בעולמו הפרטי של המטופל.

1. תיאור מקרה אידה באואר

בחרתי להתמקד בסיפור המקרה "דורה" (השם הספרותי שנתן פרויד למטופלת אידה באואר), היות שזהו התייעוד הראשון שפרסם פרויד¹ במהלך התקופה שבה הכיר בשיטתו כשיטה פסיכואנליטית (1900 ואילך). תחילה אציג את רצף האירועים על פי סדרו הכרונולוגי ואת תוכן השתלשלות האירועים אשר הובילו את אידה אל ספת הטיפולים של פרויד. אחר כך אפנה לתיאור כללי של הסיפור כמו שאני מבינו.

א. תיאור האירועים עד פרסום המקרה

אידה באואר, "דורה", היא נערה שעברה אנליזה קצרה אצל פרויד בשלהי 1900. היא

1 פרויד, "קטע מתוך אנליזה של היסטריה" (1905), בתוך ברמן 1994, עמ' 31-101.

נולדה בווינה למשפחה יהודית. אביה, פיליפ באואר, היה תעשיין טקסטיל שניחן בתכונות אינטלקטואליות ואמה, קתרינה באואר, הייתה עקרת בית שלקתה בצורך כפייתי בניקיון ושעבדה אליו את בני ביתה. אחיה של אידה, אוטו באואר, היה מבוגר ממנה בשנה וחודשיים.

1892 – עקב מחלת האב (שחפת ועגבת), עוזבת המשפחה את וינה ועוברת לגור בעיירת המרפא מרן שבטירול.

1894 – במרן מתרקם רומן בין האב לגברת ק'. אידה, אז בת שתים-עשרה, מפתחת סימפטומים של כאבי ראש, אבדן קול ושיעול. כשנתיים אחר כך (1896) מר ק' מנסה לנשק אותה (והיא בת שלוש-עשרה וחצי).

1900 – המשפחה חוזרת לווינה, אידה מאיימת להתאבד. בחודשים אוקטובר עד סוף דצמבר אידה (בת שמונה-עשרה) עוברת אנליזה אצל פרויד.

ינואר 1901 – פרויד מעלה את המקרה על הכתב.

1902 – אידה מבקשת לחזור לטיפול אך פרויד מסרב.

1905 – פרויד מפרסם את המקרה.

ב. תוכן השתלשלות האירועים

בעיירה מרן נוצר קשר ידידותי בין משפחתה של אידה למר וגברת ק'. גברת ק' טיפלה באביה של אידה במשך מחלתו, ובאותו זמן נהג מר ק' באידה בידידות יתרה. הוא יצא אתה לטיולים בקביעות, שלח לה פרחים כשיצא למסעות עסקים ועם חזרתו ממסעותיו היה מביא לה מתנות (איש במשפחה לא ראה בכך שום פגם). אידה טיפלה בשני הילדים הקטנים של הזוג ק' במסירות רבה והייתה להם כאם, ולאמם שימשה חברה והייתה אשת סודה בנוגע למערכת היחסים הקלוקלת שלה עם בעלה.

באחד הימים נסעו האב ואידה לבקר את הזוג ק' בעיירת קיץ, ואידה הייתה אמורה להישאר לבדה עם הזוג ק' עוד כמה שבועות. אך כאשר החל האב בהכנות לצאת לדרכו הצהירה אידה בתקיפות רבה כי היא נוסעת אתו. רק כעבור כמה ימים הסבירה את הדברים לאביה: בשעת טיול לאחר שיט באגם, העז מר ק' להציע לה את אהבתו. מר ק' הכחיש את הפרשה ואף האשים את אידה כי היא מגלה עניין רק בנושאי מין וכי בדתה את הסיפור מלבה. לאחר אירוע זה אמרה אידה לעצמה כי היא אינה רוצה להתראות עוד עם מר ק'. למורת רוחה, לא האמין אביה לדבריה. אידה דרשה ממנו שיפסיק את הקשר עם הזוג ק'. היא החלה לוקה בסימפטומים שתוארו לעיל ובמחשבות כפייתיות על הקשר בין אביה לגברת ק'. בנקודה זו החליט אביה לקחת את אידה לטיפול אצל פרויד.

ג. העלילה

אידה (דורה) גדלה בבית שבו מערכת היחסים בין ההורים הייתה מנוכרת ולוותה במריבות רבות, או לחלופין בהתעלמות מכוונת מהצרכים הבסיסיים של בן הזוג. בעוד אביה היה איש עסקים שהרבה לנסוע, הייתה אמה שקועה בניקיון הבית והתעלמה מהנעשה סביבה וממעשיו של בעלה. האב לקה במחלת מין ובשחפת, והמשפחה נאלצה לנוע ממקום למקום כדי לאפשר לו לנשום אוויר צלול. התנועה שנכתה על אביה ומשפחתה שימשה רקע אידאלי לפרשיות האהבים שלו. מאז מלאו לה שתים-עשרה מצאה עצמה אידה בתוך דינמיקה חברתית משוללת כל רגישות כלפי צרכיה, גילה וציפיותיה מהדמויות השזורות בחייה. כך למשל אביה ניהל רומן עם גברת ק' בעת שאידה שימשה לה אשת סוד ועזרה בגידול ילדיה. מר ק' היה ער לרומן שמתרחש בין אשתו ואביה של אידה, אך העלים עין מן הפרשיה וחזר אחר אידה. התחושה העצמית שמפתחת אידה עקב שיבוצה בקוורטט "רומנטי" זה מתוארת אצל פרויד כך:

כאשר גבר עליה מצב הרוח המריר, נתגבשה אצלה הסברה שהיא הופקרה למר ק' כפרס על סובלנותו כלפי היחסים בין אביה של דורה לבין אשתו.²

מתיאור זה עולה תמונה ברורה – אידה הרגישה נבגדת. תחושת בגידה זו אף התעצמה לנוכח חוסר האמון שהפגינו כלפיה הוריה לאחר שטענה בפניהם כי מר ק' ניסה לנשק אותה והציע לה את אהבתו. אידה גדלה בתוך מרקם סבוך של בגידות – אביה בגד באשתו, גברת ק' בגדה במר ק', אמה בגדה בקשר אתה, כאשר בחרה להתעלם מטענותיה, וכך גם אביה, שלא רק השתמש בה כסחר חליפין בפרשיות האהבים שלו, אלא אף אבחן אותה בעצמו כחולת נפש ומסר אותה לטיפולו של פרויד. לפני שהגיעה לטיפול הפסיכואנליטי עברה אידה טיפולים קשים שהיו מקובלים באותה תקופה, כמו התזת מים קרים על גוף עירום, קשירה והלקאות, דבר שחזק את תחושתה שמשפחתה בגדה בה ובעצם קיומה. עוד היבט של בגידה הוא שלמרות הקשר החברי של אידה עם גברת ק', בחרה זו לעמוד לצד בעלה ולהכחיש את סיפור הרומן – זה שבינה ובין אביה של אידה וזה שבין בעלה ואידה. מר ק' אפשר לומר, בגד בה פעמיים: ראשית, כאשר הציגה כחולה בשיגיונות, ובעיקר משום שלמרות הצהרות האהבה שהשמיע באוזניה הציגה אחר כך כשקרנית. הצהרת האהבה שלו לאידה ומיד אחריה בגידה באמצעות שקר הן לדעתי המבנה הבסיסי של מערכות היחסים של אידה עם סביבתה. אידה גדלה בסביבה שבה לא יכלה למצוא אהבה אלא בצורה של ניצול הדדי. אהבתו של אביה החזיקה מעמד כל עוד אידה לא הפריעה לו בפרשיות האהבים שלו. אהבתו של מר ק' החזיקה מעמד כל עוד נעשתה בסתר, בכפייה וכפיצוי. אהבתה של גברת ק' גם היא התגלתה ככיסוי לצורך

מפגשים עם אביה של אידה, ולבסוף, אהבת אמה הייתה תלויה בכך שלא יפריעו לה להתעלם מהמתרחש בביתה. מסכת בגידות זו הובילה את אידה למצב נפשי קשה ולדרישה חד-משמעית שאביה יפסיק להיפגש עם גברת ק'. לעומת אטימותם של חבריה ומשפחתה לטענותיה של אידה, פרויד היה מעוניין לשמוע את דבריה (מה גם שהוא אכן האמין לה כי מר ק' ניסה לנשקה). אך ככל שהתקדם הטיפול גילתה אידה כי פרויד אינו מצליח להקשיב לסיפורה או להבין את מצבה העדין. אידה הרגישה שוב נבגדת וקטעה את הטיפול לאחר כשלושה חודשים.

2. התייחסויות בספרות הפסיכואנליטית העכשווית

סיפור המקרה של אידה באואר זכה לכמות מרשימה של התייחסויות בספרות הפסיכואנליטית העכשווית. אציין כאן אחדות מהן המייצגות לדעתי את הגישות הרווחות כלפי מקרה זה. ראוי לשים לב לעובדה כי אף שהתייחסויות אלו תרמו רבות להבנת המקרה ולעיצובה מחדש של התאוריה האנליטית, אף לא אחת מהן אינה בודקת את תפקידו של הזמן במסגרת השיטה הטיפולית.

א. אריק אריקסון (Erik Erikson)

ביקורתו של אריקסון על תיאור המקרה מתרכזת בקביעה שבטיפול פסיכולוגי מן הראוי לאפשר דיאלוג בין סוגים שונים של אמיתות. בדוגמה שלפנינו האמת שעומדת לנגד עיניו של פרויד היא האמת המדעית-מחקרית.

מן התיאור של פרויד עולה ברור שדרכו הייחודית בעבודה ובדיווח נקבעה בידי זהותו הראשונה כחוקר בתחום הפיסיולוגיה: המתודה הקלינית שלו עוצבה כמתודה אנלוגית לעבודת מעבדה נקייה ומדויקת.³

אידה לעומתו הייתה מעוניינת באישושה של אמת היסטורית, שהאנשים הסובבים אותה יכירו באמיתותם של האירועים שדיווחה עליהם.

מהדו"ח של פרויד אנו למדים שדורה היתה מעוניינת באמת ההיסטורית כפי שזו ידועה לאחרים, ואילו הרופא שלה התעקש על האמת הגנטית המסתתרת מאחורי הסימפטומים שלה עצמה. בה בעת רצתה דורה שרופאה יהיה "כן" ביחסים התרפויטיים, כלומר, שישמור לה אמונים על-פי התנאים שלה ולא על-פי התנאים של אביה או של הגבר שפיתה אותה.⁴

אריקסון, נציגה של הפסיכולוגיה ההתפתחותית, טוען שפרויד לא הבין כי דרישתה

3 אריקסון בתוך ברמן 1994, עמ' 102-112. ציטוט זה לקוח מעמ' 105.

4 שם, עמ' 106.

של אידה להוציא לאור את האמת ההיסטורית אינה עניין של נקמנות (כאנשים שבגדו באמונה), עקשנות או סימפטום המסווה תחושות מודחקות, אלא דרישה לגיטימית המתאימה לשלב הספציפי בחייה (גיל ההתבגרות). לדידו, מנקודת המבט הטיפולית ההתעסקות הטוטלית בעבר (התעסקות שפרויד הבין אותה כסימפטומטית להיסטוריה) היא דאגה לגיטימית המאפיינת את בני גילה של אידה (שמונה-עשרה) ביחס לאפשרויות הטמונות בעתידם.

קרוב לוודאי שדורה היתה צריכה לנהוג כפי שנהגה לא רק כדי לפרוק את הכעס הילדותי של מי שהיה לקורבן, אלא גם כדי שתוכל לראות לנגד עיניה עתיד מיני וחברתי על פי בחירתה; היה עליה לקרוא לחוסר הנאמנות בשמה [...] קודם שתהיה מסוגלת להשתמש בתובנה נוספת של המציאות הפנימית שלה.⁵

ב. ג'ול גלן (Jules Glen)

גלן מציג עמדה אנליטית ביקורתית, שעל פיה קשייו של פרויד בטיפול של אידה הם תוצאה של העברה נגדית. לראיה טוען גלן כי –

1. פרויד נטה להציע פירושים מיניים בשלב מוקדם מדי באנליזה ולא הבין שנערה מתבגרת עלולה לפרש זאת כאקט פיתוי מצדו.

2. בפנייתו אליה לובש פרויד דמות אבהית סמכותית, ופירושו על המשמעות החבויה של הסימבולים בדבריה ובחלומותיה ניתנים בצורה דידיקטית.

3. אף שפרויד מציין כי התרשם ממנה לטובה הוא נטה לדחות אותה מעליו. מגמה זו הגיעה לשיאה בטיפול האחרון, שבו במקום לנסות ולתמוך בכוחותיה הפנימיים שרצו בטיפול, הוא קיבל את החלטתה ובחר לנצל את פגישתם האחרונה להמשך עבודת הפרשנות שלו.

כמו כן מצביע גלן על העובדה שהשם הספרותי שמעניק פרויד לאידה באואר, "דורה", הוא שם של משרתת בבית אחותו, דבר שמצביע מצד אחד על הפנמתו של פרויד את פחדיה כי מר'ק' ואביה נהגו בה כבמשרתת ומצד אחר על קשר לאנליזה העצמית של פרויד, שבה הוא מגלה כי האומנת שגידלה אותו הייתה היוצרת הראשונית של הנזירות שלו.

כישלוננו של הטיפול, קטיעתו בטרם עת ותגובתו של פרויד לסימומו מוכיחים לדעת גלן כי ההעברה הנגדית שיחקה כאן תפקיד מרכזי.

עזיבתה של דורה היתה מכה לפרויד, שכן בלעדיה היה עליו להפסיק את העבודה. אמת, במידה מסוימת יכול היה להמשיך בעבודה, אך מה שיכול היה להשיג לבדו בכתבת המאמר על דורה, חזקה עליו שהיה מוגבל. היא

"מנעה ממני את הסיפוק שהייתי חש אילו הצלחתי לשחרר אותה ביתר יסודיות מסבלותיה." היא מנעה ממנו גם לתרום למדע דבר שלם יותר מאשר קטע של אנליזה.⁶

כאשר נפגש פרויד עם אידה כעבור שנה מהפסקת הטיפול היא ביקשה להמשיך את האנליזה עקב שיתוק שחל במחצית פניה. פרויד לא רק מיאן לטפל בה, אלא גם ניצל פגישה זאת כדי לחזק את פירושו. אידה סיפרה לו ששבועיים לפני כן החליטה לחזור לטיפול, ופרויד מצדו ניסה לבדוק אם השיתוק הוא תוצאה ישירה של התבוננות בתמונתו שפורסמה בעיתון בדיוק שבועיים לפני כן. למעשה פרויד בדק אם ההעברה שלה כלפיו, שאותה חשף בניתוחו את הסיבות לכישלון הטיפול, עדיין ממשיכה לשחק תפקיד מרכזי בחייה.

אין ספק שפרויד נפגע עמוקות מדורה [...] לא יקשה עלינו לראות שפרויד השתמש במנגנון ההיפוך ונטש את דורה כשם שהיא נטשה אותו. הוא סירב לקבלה לטיפול.⁷

ג. סטיבן מרקוס (Steven Marcus)

מרקוס, שנמנה עם זרם חוקרי הספרות, פונה לניתוח סגנון הכתיבה של פרויד ומצביע על כך שכתבתו רוויה טכניקות המזכירות מחזות כמו של איבסן אך נושאת הבדל עקרוני אחד.

פרויד איננו רק איבסן, היוצר והמחזאי; מלבד זה, ובאופן ישיר, הוא גם אחת הדמויות בעלילה, ובסופו של דבר, סבלו אינו נופל מסבלם של האחרים.⁸

קיום דמותו של הסופר בתוך העלילה, פנייתו החוזרות ונשנות אל עבר הקורא המדומה, נטייתו להזהיר את הקורא מפני סוג החומר שהוא עומד לקרוא, דרשותיו בנושא הקושי הטמון בזכירתם של פרטים מן הטיפול בזמן שאסר על עצמו לכתוב בעת הטיפול, הלנתו על הזמן הקצר של האנליזה (שלושה חודשים), כל אלו ועוד יוצרים אזכור ומודעות למדיום שדרכו מתבצעת הכתיבה, ומגלים את פרויד כסופר מודרניסט. זיהוי סגנון הכתיבה של פרויד עם הכתיבה המודרניסטית חושף שתי נקודות חשובות:

1. מרקוס מזהה בכתיבתו של פרויד הפעלת עקרון חלוקה ערכית בין מטופליו, על פי סגנון הסיפורים שהם מספרים לו. בהתייחסו למטופליו, כותב פרויד:

הם יודעים אומנם לספק לרופא מידע מספיק ורציף על תופעה זו או אחרת

6 גלן בתוך ברמן 1994, עמ' 170-180. ציטוט זה לקוח מעמ' 178.

7 שם, עמ' 178-179.

8 מרקוס בתוך ברמן 1994, עמ' 112-137. ציטוט זה לקוח מעמ' 118.

בחייהם, אבל אז מופיעה בסיפוריהם תקופה שלגביה נעשים דבריהם רדודים, משופעים בפערים ובחידות, ולעיתים אף ניצב הרופא מול פרקי זמן אפלים לגמרי, שאין בהם ולו ניצוץ מידע בעל ערך. הקשרים, גם המדומים, הם לרוב מנותקים, וסדר המאורעות איננו מהימן. [...] אי-יכולתו של החולה לתאור מסודר של חייו, במידה שהם כרוכים בתולדות המחלה, איננה רק תכונה המאפיינת את הנוירוזה, אלא שיש לה גם משמעות תאורטית רבה.⁹

מחלוקה זו מסיק מרקוס כי לדעת פרויד חוסר בריאות נפשית מזוהה עם חוסר היכולת לייצר סיפור חיים קוהרנטי, מקושר ובעל רצף סיבתי הולם. 2. הצבתו של הקורא כדמות פיקטיבית והפעלת דמותו של החוקר ללא חת (פרויד) כחלק ממבנה הטקסט יוצרים מצב עניינים שבו דמותו של פרויד (פחדיו, מחשבותיו ותשוקותיו) משתלטת על הטקסט. אט-אט מתגלה תמונה טרגית שבה דמותה של אידה (אובייקט הטיפול) נדחקת החוצה, ועולמה וערכי האמת שלה נותרים ללא אוזן קשבת.

אבל יש להדגיש שה"מציאות" שפרויד מתעקש עליה שונה מאוד מן ה"מציאות" שדורה טוענת לה ונאחזת בה בכל עוז [...] דמון הפירוש אחז בו, וכוח זה הוא ששולט כליל על המקרה של דורה. לאמיתו של דבר, ככל שהחיבור מתקדם כן הולך ומתבהר לקורא העירני שפרויד, ולא דורה, נעשה הדמות המרכזית בעלילה.¹⁰

בהנחה שהטקסט אכן מבטא את הדינמיקה הקלינית בין פרויד ואידה, אין להתפלא שבתנאים כאלו סירבה אידה לקבל את כללי המשחק האנליטי וסירבה להיות דמות בסיפור שפרויד כותב. לעומת זאת פרויד, שפועל על פי המשואה סיפור קוהרנטי = נפש בריאה, מתגלה כמי ששקוע ביצירת סיפור קוהרנטי (מטעמים הקשורים לדמותו) במקום ליצור תנאי טיפול נאותים. יתרה מכך, במובן מסוים אפשר לומר שמערכות היחסים שמהן סבלה אידה ובגינה הגיעה לטיפול נושאות בעצמן את חותם השתלטות סיפורם של האנשים שבטחה בהם על סיפור חייה.

ד. התייחסויות אחרות

ביקורת אחרת שמקורה בחיבור שבין תאוריות ספרות ופסיכואנליזה העלה ז'אק לאקאן (Lacan 1952). לדעת לאקאן, פרויד אינו מבין כי מקור הבעיה של אידה אינו מצוי בזיכרון מודחק, אלא בחוסר יכולתה לקבל את עצמה כאובייקט תשוקה של גבר. הוא (פרויד) אינו מצליח לזהות את מקור סבלה עם יחסה ההומוסקסואלי

9 פרויד, שם, עמ' 36-37.

10 מרקוס, שם, עמ' 133.

לגברת ק' תוך כדי הזדהות עם מר ק' ואביה. הסיבה שפרויד אינו מזהה את מקור סבלה נעוצה בהזדהותו עם אביה (העברה נגדית). העברה נגדית זאת מונעת ממנו לפרש נכון את התנהגותה וגורמת לו להתעקש על אהבתה למר ק'. קו פרשני זה מהווה בסופו של דבר את העילה לעזיבתה של אידה את ספת הטיפולים. ההיסטוריונית חנה דקר (Decker 1981) מצביעה על פרטים שאמנם היו ידועים לפרויד אך הוא לא הביאם בחשבון. התקופה שחיו בה פרויד ואידה הייתה רוויה אנטישמיות. אל וינה היגרו יהודים מכל חלקי האימפריה האוסטרו-הונגרית. בשנים 1897-1910 כיהן קרל לוגר האנטישמי כראש העיר, ולא אחת נעשו משפטי ראויה ליהודים באשמת רצח, האשמה שהייתה לאמתו של דבר עלילת דם. אידה לא רק הייתה יהודייה שחייתה בתקופה בעייתית במיוחד, אלא שהיה עליה להתמודד עם היותה אישה בחברה שראתה בנשים מעמד נחות. אידה, שפרויד מתאר אותה כבחורה נבונה, הייתה בעלת כל הנתונים להתאים למסגרת אוניברסיטאית, אך נאלצה להסתפק בהשכלה מינימלית שהציע בית ספר לנזירות. תנאים אלו היו מצע אידאלי לתחושות עצמיות של חוסר סיפוק ולביטחון עצמי מעורער. בעוד האנליזה של פרויד מצביעה על אירועים ספציפיים ובין-אישיים כמחוללי הסבל הנפשי של אידה, דקר מזהה את מקורו מחוץ לדרמה הפסיכואנליטית.

ביקורות אלו ואחרות מבליטות, כל אחת בתורה, אספקט אחר בתיאור המקרה של אידה ומאירות נקודות תורפה בתאוריה וביחס של פרויד לאידה. אריקסון מכיר בכך שיישום כללים מדעיים על עולמה של נערה מתבגרת אינו מותר מקום אלא לכישלון טיפולי, גלן מזהה את ההעברה הנגדית של פרויד כמקור להתנהגותו הכושלת בטיפול, מרקוס מראה באמצעות בחינה טקסטואלית כי פרויד היה שקוע עד מעל לראשו בצרכיו ולא בצרכי המטופלת שלו, ולאקאן טוען כי פרויד לא זיהה כלל את מוקד הבעיה הרגשית של אידה. לסיום, דקר חושפת את התנאים הפוליטיים החברתיים שיכלו להוות ניתוח, אם לא חלופי או לפחות משלים, לדיאגנוזה של פרויד. אף שביקורות אלו מצליחות לאבחן טעויות גורליות בגישתו של פרויד לאידה, נדמה כי יותר משהן מעוניינות לבדוק את השיטה עצמה הן מרוכזות בניסיון להשלים בה חסרים, להפריך את הנחותיה הבסיסיות או לחלופין, הן מרוכזות בניסיון להציל את אידה. אני אבקש לבחון את המקרה באופן אחר, באמצעות השאלה מהו הגורם בשיטתו של פרויד שמייצר החמצה של חלקים כה נכבדים בעולמה הרגשי של אידה באואר. מאחר שעצם האפשרות של הסיטואציה הקלינית להעניק עזרה נפשית למטופל תלויה באופן הקשבתו של האנליסט לסיפור החיים שהמטופל שוטח בפניו, ההבנה של האנליסט כיצד האדם מתקיים בעולם משחקת תפקיד מרכזי בדרך הקשבתו. מאחר שבחלק הראשון של הספר, העוסק במחשבתו של היידגר, ראינו כי הבנה של הקיום האנושי תמיד כבר מניחה תפיסת זמן, בסעיף הבא אנסה להראות

שתפיסת הזמן המובלעת בשיטתו של פרויד היא הסיבה המרכזית לכך שהמתודה הפרשנית שהוא מציע מייצרת החמצה של חלקים נכבדים מעולמה של אידה.

3. מדוע מחמיצה השיטה הפרוידיאנית את עולמה הרגשי של אידה באואר?

מן ההקדמה של פרויד לתיאור המקרה עולה נימת התנצלות השזורה בה מראשיתה ועד סופה. נימה זו מנסה לדעתי להסיט את תשומת לבו של הקורא מבעיה עקרונית הקשורה לטכניקה הטיפולית אל עבר בעיה הקשורה לטכניקה של העלאת פרטי המקרה על הכתב. את ההקדמה אפשר לחלק לשלושה חלקים: החלק הראשון מוקדש לטיהור שמו של פרויד ולהצדקת החלטתו לפרסם את המקרה בפני האשמות כגון חשיפת זהותו של המטופל ודברים שבצנעת הפרט (הפרת סודיות רפואית), התעסקות בנושאים מיניים לשם בידור ושימוש בנושאי שיחה שאינם הגונים עם נערה בגיל ההתבגרות.

פרסום סיפורי המקרים נותר משימה קשה לגבי, [...] הקשיים הם בחלקם טכניים, ובחלקם נובעים ממהות התנאים שמדובר בהם. אם אכן נכונה המסקנה שאת סיבת המחלות ההיסטריות ניתן למצוא בדברים שבצנעה בחייו הפסיכוסקסואליים של החולה, וכי הסימפטומים ההיסטריים הם ביטוי למאוויהם המודחקים הסמויים ביותר, הרי שהבהרתו של מקרה מסוים חושפת בהכרח אותם דברים שבצנעה, ומגלה אותם סודות עצמם. אין כל ספק שהחולים לא היו פוצים פה לעולם, אילו עלתה בדעתם האפשרות שווידוייהם ינוצלו למטרות מדעיות [...] יפי נפש, וגם חששנים, היו מן הסתם מתחשבים בראש ובראשונה בחובת הסודיות המוטלת על הרופא [...] ואילו אני סבור שהרופא קיבל עליו התחייבות לא רק כלפי החולה הבודד, אלא כלפי המדע.¹¹

החלק השני נדמה כהתייחסות מקצועית לבעיית ההעלאה על הכתב של מהלך הדברים המתרחשים בטיפול, והוא נפתח באמירה הזאת:

עכשיו אתאר כיצד התגברתי על הקשיים הטכניים של כתיבת סיפור המקרה שלהלן.¹²

פרויד מלין על כך שהוא מנוע מלרשום רשימות במהלך השיחה עם החולה, ושמניעה זאת חוסמת את האפשרות לפרסם תיאור מקרה של טיפול ממושך. מיד אחר כך הוא טוען כי המקרה שלפנינו שונה, ושני גורמים בו סייעו לו להתגבר על

11 פרויד, שם, עמ' 31.

12 שם, עמ' 32.

בעיות טכניות אלו. הגורם האחד הוא משך הטיפול הקצר במקרה זה (כשלושה חודשים), והגורם השני הוא שהדברים שעלו בטיפול –

התמקדו בשני חלומות שניסוחם המילולי נרשם מיד לאחר הטיפול, ואשר יכלו לספק נקודת אחיזה איתנה למסכת הפירושים והזיכרונות שלאחר מכן.¹³

אכן, אי-אפשר לערער על עצם קיומה של הבעיה שמעלה פרויד. אפילו הטיפול קצר המועד שלפנינו מכיל הלכה למעשה¹⁴ שבעים ושמונה ימי טיפול ושקול לשבעים ושמונה שעות שיחה, ואלו שקולות בתורן למעט יותר משלושה ימים רצופים של שיחה. אכן, קשה לעלות על הדעת כיצד אפשר ליצור דיווח מדויק של הנאמר ללא שימוש בכתיבה. עם זאת, גם למען טיפול שאין גורלו להתפרסם נחוצות התייחסויות לתכנים שעולים בזמנים שונים במשך הטיפול כמכלול של פגישות. מכאן אפשר להסיק כי בעיית מהימנות הזיכרון, שפרויד משייך אך ורק לטכניקת הכתיבה, עולה גם בהקשר של מהימנות הפרשנות בטיפול עצמו. בעייתו של פרויד איננה ממוקמת באופן בלעדי בבעיות הקשורות לטכניקת הדיווח עצמו, אלא גם ואולי במיוחד בשאלה כיצד אפשר להפעיל פרשנות פסיכואנליטית מהימנה על התכנים שעולים בטיפול. טענתי היא שהנימה ההתנצלותית אשר כל כובד משקלה מושם על בעיית הזיכרון בעת כתיבת סיפור המקרה איננה מקרית וכי למעשה היא מכסה על בעיה מהותית יותר הקשורה לטכניקה הטיפולית.

בהתייחסו לסיפור המקרה בכללותו כותב פרויד:

את סיפור המקרה רשמתי מזכרוני [...] מכאן שהרישום אמנם איננו מדויק בתכלית – אין זה רישום על סמך הקלטה – אבל ניתן לייחס לו מהימנות מרבית. לא נעשו בו שינויים מהותיים, ורק באי-אלו מקומות השתנה סדר הדברים למען ההקשר.¹⁵

מן הראוי שנשים לב שבציטוט שלפנינו פרויד מקדים ומסביר כי ייתכנו שינויים בסדר הדברים של סיפור המקרה והוא ממהר להרגיע את הקורא באמצעות סיווג השינויים כלא מהותיים וטוען שנעשו לטובת ההקשר. כמו בקטע שבו פרויד מתאר את בעיית הזיכרון כבעיה הקשורה אך ורק לטכניקת הכתיבה, כאן הוא מנסה ליצור את הרושם שהשינויים נעשו אך ורק כדי שהטקסט יהיה נהיר לקורא. נדמה כי כאשר פרויד מדבר על סדר הדברים שעליו הוא מבצע את הפרשנות האנליטית כוונתו לסדר האירועים הממשי המלווה את סיפור המקרה. קריאה בפסקה הבאה ובחלק השלישי של התנצלותו מגלה כי לא כך הדבר.

13 שם, עמ' 33.

14 פרויד פגש את אידה שש פעמים בשבוע במשך כשלושה חודשים.

15 פרויד בתוך ברמן 1994, עמ' 33.

בחלק השלישי פותח פרויד בהסבר מדוע בחר לפרסם טקסט זה. מהסברו אנו למדים כי הפרסום הוא המשך של ספרו "פשר החלומות", שבאמצעותו רצה להסביר פרויד כיצד –

משתלבת פרשנות החלומות במהלך הטיפול, ואיך ניתן למלא בעזרתה את מה שהחסירו השכחונות, ולהגיע להבהרת הסימפטומים.¹⁶

אם אכן אפשר לדון בסדר דברים ממשי בסיפור, הרי מלכתחילה סדר זה אינו סדר האירועים שהוביל את אידה לטיפול ולא סדר התרחשות הדברים במהלך הטיפול, אלא סדר מסוג שונה. הבה ננסה לאפיין את ציר הזמן שעליו מופיע סדר הדברים לאחר שעבר שינויים שפרויד מכנה "לא מהותיים". אפשר לראות את סדר הדברים כאגד של נקודות השכחה של המטופלת, אך ציר זמן מהסוג הזה כלל אינו יכול להיות מדווח על ידי המטופלת ולכן אינו חלק מסדר הדברים הממשי או מבעיית ההעלאה על הכתב של דבריה, כי אם חלק מהאופן שבו המטפל מזהה את השכחה באמצעות טכניקת הפרשנות. אפשר גם לחשוב על סדר הדברים כמו שהוא מנוסח בסיפור המקרה לאחר שהפעיל פרויד את טכניקת הפרשנות לשם מילוי החסרים. אך כמו במקרה הקודם, ציר הזמן שעליו מסודרים האירועים בסיפור שיוצר המטפל גם הוא אינו נסמך על זיכרון מדויק של דברים, אלא על טכניקת הפרשנות. למעשה סדר הדברים בסיפור המקרה אינו תוצר של זיכרונות מדויקים יותר או פחות, לא של פרויד ולא של אידה. כמו כן הוא גם אינו תוצר של שינויים קלים שנעשו למען הקורא, אלא תוצר של האופן שבו פרויד ממלא את החסרים בסיפור מתוך ההקשר הטיפולי.

ככל שמתקדמים בקריאת החלק השלישי של ההקדמה, פרויד מעמיק את דיונו בהקשר הטיפולי. הוא מצהיר כי ללא הבנה של טכניקת פרשנות החלומות יישאר סיפור המקרה לא מובן.

היות שסיפור המקרה שלהלן מניח מראש את הכרת פרשנות החלומות, הקריאה בו עשויה להיות מאכזבת ביותר למי שאינו מקיים תנאי זה. במקום ההבהרה הנכספת ימצא בו דבר מעורר רתיעה, ומן-הסתם יתפתה לתלות את הרתיעה הזאת בדמיונו המופלג של המחבר.¹⁷

טענתו של פרויד כי הכרת טכניקת הפרשנות היא תנאי להבנת סיפור המקרה אינה מבחינה בין ההקשר הטקסטואלי להקשר הטיפולי. לכן היא חושפת לפנינו את העובדה שפרטי תיאור המקרה, כמו שהם באים לידי ביטוי בכתיבת המקרה, כלל

16 ש.ם.

17 ש.ם.

אינם יכולים להתקיים אלא אם הם תוצר של הטכניקה הטיפולית. את הטכניקה הטיפולית מתאר פרויד כך:

אני מאפשר לחולה לקבוע בעצמו את נושא העבודה היומי. ואני יוצא אפוא מאותו משטח עליון, שהלא מודע שלו מציע לתשומת לבו באותו מעמד. את החומר השייך לפתרון הסימפטומים אני מקבל בצורה מקוטעת משולב בהקשרים שונים ומפוזר על פרקי זמן מרוחקים מאוד זה מזה.¹⁸

הטכניקה שנדרש אליה פרויד כתנאי להבנת סיפור המקרה היא טכניקת האסוציאציות החופשיות. שימוש בטכניקה זו יוצר מצב שבו סדר הדברים בסיפור המקרה נוצר מתוך התייחסות לזמנים שונים במהלך הטיפול שבהם עולות האסוציאציות אשר תוכנן, מן הסתם, עוסק גם הוא בזמנים שונים בחיי המטופל. אך כמו בחלקים האחרים של ההקדמה – הדיון בבעיית הזיכרון בעת העלאת סיפור המקרה על הכתב והדיון בדבר ההקשר הטקסטואלי כצידוק לביצוע שינויים בסדר הדברים – גם בחלק זה של ההתנצלות מסתיר פרויד את העובדה שהשינויים בסדר הדברים מקורם בשיטת הטיפול, והוא עושה זאת באמרו שסדר דבריו של המטופל ותכניו אינם מהימנים.

אינני יכול שלא לתמוה כיצד הוציאו מחברים שונים מתחת לידם סיפורי מיקרים של היסטריה רהוטים ומדויקים כל כך. למעשה אין החולים מסוגלים לדווח כך על עצמם [...] הם יודעים אמנם לספק לרופא מידע מספיק ורציף על תקופה זו או אחרת בחייהם, אבל אז מופיעה בסיפוריהם תקופה שלגביה נעשים דבריהם רדודים, משופעים בפערים ובחידות, ולעיתים אף ניצב הרופא מול פרקי זמן אפלים לגמרי [...] הקשרים, גם המדומים, הם לרוב מנותקים, וסדר המאורעות איננו מהימן.¹⁹

הקושי ליצור סיפור מקרה רהוט ומדויק אינו טמון באופן בלעדי במעין חוסר הקוהרנטיות שוודאי היה מצוי בסיפורי המקרה של מטופליו, אלא בשימוש שעושה פרויד בטכניקת האסוציאציות החופשיות שבעטייה הוא מקבל את התכנים של המקרה באופן לא אחיד. לאורך כל ההקדמה ובפתיחתו של הפרק הבא מנצל פרויד את הנימה ההתנצלותית כדי לכסות על העובדה שהטכניקה הטיפולית היא המקור היחיד לסדרם של הדברים כמו שהם מוצגים בסיפור המקרה. חוסר יכולתו של פרויד להבחין בין הבעיות הקשורות לטכניקת הכתיבה וסדרם הממשי של הדברים ובין טכניקת הטיפול או בין ההקשר הטקסטואלי להקשר הטיפולי אינו מקרי. פרויד

18 שם, עמ' 34.

19 שם, עמ' 36. הערה זו והבאה אחריה אמנם נלקחו מראשיתו של הפרק הבא, "מצב המחלה", אך בקריאתי הם המשך ישיר של החלק השלישי ב"התנצלות".

נופל כאן במלכודת הטמונה בשיטתו. השיטה הפסיכואנליטית מעצבת את סיפור המקרה ומעלימה את היבט הזמניות.

לא רק שהאסוציאציות מאפשרות מצע נרחב ליצירת סדר דברים חדש, האופן שבו פרויד מפרש את התכנים שעולים מהן מחויב לתנאי צורני בעייתיים. הרעיון הקליני שבשמו משנה פרויד את סדר הדברים הוא הסרת הסימפטומים, אך מעבר לרעיון זה מוטלת על ההליך הפרשני החובה לייצר סדר שבו הדברים (דבריו של המטופל, התכנים האסוציאטיביים והחומר המודחק) מצורפים לכדי מבנה קוהרנטי וכרונולוגי, כמו שמתאר זאת פרויד בציטוט הבא: "רק לקראת סוף הטיפול ניתן להשקיף על סיפור מחלה עקבי, מובן וחסר פערים".²⁰ פרטי המפגש הטיפולי כשהם לעצמם עדיין אינם מהווים את סיפור המקרה. רק סידורם מחדש בסדר קוהרנטי לפי טכניקה פרשנית המופעלת לא רק על מה שנאמר אלא גם על מה שלא נאמר, מחוללת את סיפור המקרה. תכני המקרה תלויים קיומית, הן מבחינת אופן הצגתם בטקסט והן מבחינת מהלך הטיפול עצמו, במעבר בין זמנים. מעבר זה אינו מתאפשר מתוך סדר הדברים הנסמך על זיכרון או על רצף אירועים, אלא נובע כולו מאופייה של הטכניקה הטיפולית. כאשר פרויד מארגן מחדש את סיפור המקרה, אם בהקשר של פרסומו ואם בהקשר של הטיפול עצמו, הוא עושה זאת באמצעות טכניקה פרשנית שהתנאי הצורני שלה הוא יצירת סיפור מחלה המושגת על ציר זמן עקבי וחסר פערים, תנאי היוצר העלמה של התנועה בין הזמנים. ניסיונו לתרץ את השינויים בסדרי הדברים הוא תגובה סימפטומטית להזנחת היבט הזמניות בשיטתו.

4. האופן שבו טכניקת הפרשנות של פרויד מסתירה את מבנה הזמניות

הפעם הראשונה שאנו נתקלים בטקסט של פרויד בהפעלה גלויה של הטכניקה הפרשנית היא בהתייחסות לקיומם של שלושה סימפטומים: בחילה, תחושת הלחץ בפלג הגוף העליון ורתיעה מגברים שנמצאים במהלך שיח אהבים עם אישה. הפרשנות נעשית על רקע הכחשתו של מר באואר את הרומן עם גב' ק' וטענתו כי הרומן אינו אלא מעשייה שבדתה אידה מלבה. כזכור, מר באואר גם לא האמין לגרסתה של בתו על התקרית ליד האגם שבה על פי טענתה ניסה מר ק' לנשק אותה. מיד לאחר שמיעת גרסתו של מר באואר, מבלי ששמע ולו מילה אחת מפיה של אידה, קובע פרויד כי התקרית ליד האגם היא המקור (הטראומה) שיצר את מצבה ההיסטרי של אידה. אחר כך מספר לנו פרויד עוד גרסה, הפעם מפיה של אידה, למקור הטראומה שלה. על פי גרסה זאת, כאשר הייתה אידה בת ארבע-עשרה²¹

20 שם, עמ' 37.

21 פרויד טועה כאן בגילה של אידה; בזמן האירוע בחנות הייתה בת שלוש-עשרה וחצי. אתייחס לנקודה זאת בהמשך.

הזמין מר ק' את אידה ואת אשתו לחנותו כדי לצפות בתערוכה דתית. אחר כך שכנע את אשתו להישאר בבית ואת עובדי החנות הוא שילח החוצה. כאשר הגיעה אידה לחנות הוא הוביל אותה לפינה אפלולית, הידק אותה לגופו ונשק לשפתיה. אידה הרגישה תחושה עזה של בחילה. היא הצליחה לחמוק מאחיזתו וברחה החוצה. וזו תגובתו של פרויד לסיפור המתואר לעיל:

התנהגותה של הנערה בת ה-14 היא כבר היסטורית במובהק. ללא היסוס רואה אני כהיסטרי כל אדם שמניע לגירוי מיני מעורר בו תחושות בלעדיות או מכריעות של סלידה, בין שהוא גורם להופעות סימפטומים גופניים, בין שאיננו גורם לכך.²²

על סמך סיפורה שב פרויד וקובע כי אידה היא נערה היסטורית. פרשנותו נסמכת על עוד קביעה – כל אדם שגירוי מיני מעורר בו גועל הוא היסטרי. ראשית, בהתייחס למוטיבציה של פרויד לכתובת סיפור המקרה – הדגמת השיטה הפרשנית מתוך שימוש באסוציאציות החופשיות, יהיה נכון לומר כי פרשנות זו נסמכת על אסוציאציה, אך אסוציאציה זו אינה של אידה. אידה אכן מספרת על הרגשת בחילה, אך אינה מתארת שום גירוי מיני. לכן הקביעה כי הבחילה מקורה בגירוי מיני היא פרי אסוציאציה פרטית של פרויד או לחלופין היא אינטרפרטציה משוחדת. שנית, אופייה הכוללני של קביעה אחרונה זו אינו מותיר כלל מקום להתחשבות באופייה הספציפי של הסיטואציה. בנקל אפשר להעלות על הדעת סיטואציות בעלות אופי מיני שמולן יחוש סלידה גם אדם ללא אופי היסטרי. בכלאו את הסיטואציה בתוך אופק פרשנות יחידי – סלידה מגירוי מיני, סולל לכאורה פרויד את הדרך להרכיב מחדש את מהלך האירועים שהתרחשו בעולמה הפרטי של אידה. אך כמו שאראה, שכרו יוצא בהפסדו.

כלל לא ברור שאידה הייתה יכולה להיות נוכחת בסיטואציה כמו שפרויד מציגה. גם אם ידעה אידה על קיומו של עולם התשוקות והמיניות, אם מתוך קריאה או מתוך שיחות עם האומנת שלה (כמו שטוען פרויד), הרי קיים הבדל מהותי בין קריאה ושיחה על מיניות ובין היכולת להיות ישות מינית, על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בילדה בת שלוש-עשרה וחצי. תגובתה של אידה מצביעה יותר מכול על כך שכלל לא היו לה הכלים הרגשיים לחוש גירוי מיני (במובן של גירוי המוביל להיענות מינית), ומזווית אחרת, לאידה כלל לא היו המפתחות הרגשיים להיכנס לסיטואציה כמו שפרויד מפרשה. פרשנותו של פרויד לסיטואציה בחנות היא דוגמה טובה לאופן שבו מצליח פרויד להתעלם מעולמה של אידה. הבה נקשיב לדברי פרשנותו:

אני סבור שבאותו חיבוק סוער חשה לא רק את הנשיקה על שפתיה, אלא גם את אברו הזקוף הנדחק אל גופה. המודעות לכך, המגונה בעיניה, סולקה

מזכרונה, הותקה והחלפה בתחושה התמימה של לחץ בחזה, שהתעצמותה נבעה מהמקור המודחק. לפנינו אפוא התקה מפלג הגוף התחתון לעליון. לעומת זאת, הכפייתיות שבהתנהגותה נתקבעה, כאילו לא חל שינוי בזכרון שלה. היא איננה מוכנה לחלוף על פני גבר כאשר היא סבורה שהוא מגורה, משום שאיננה רוצה להבחין שוב בסימן הגופני של הגירוי.²³

”שחזור” מהלך האירועים בעולמה של אידה על סמך טכניקת מילוי הפערים בזיכרון וההנחה המטא-פסיכולוגית בדבר הקשר הפסיכולוגי בין הדחקה וסימפטומים, מאפשרים לפרויד לארגן מחדש את מהלך האירועים הנפשיים של אידה באופן כרונולוגי:

T1 – חיבוק סוער, T1' – זקיפתו של איבר המין

T2 – הדחקת המודעות לאיבר הזקוף

T3 – התקה והחלפה של תחושה בפלג הגוף התחתון בלחץ בחזה

T4 – חיפוי על התוכן המודחק או על הפערים בזיכרון באמצעות כפייתיות

T5 – משום שאירוע T1' הודחק, אידה אינה מוכנה לעבור ליד גברים מגורים.

על ידי כליאת הסיטואציה מרוויח פרויד את האפשרות ל”שחזור” את סדר הדברים ולשכתב סיפור מחלה עקיב, אבל למעשה הוא מפסיד הקשרים אחרים המסתתרים בסיטואציה אך אינם נעתרים לסכמה הכרונולוגית של הסימפטומולוגיה הפרוידיאנית. לפיכך הוא מפסיד את האפשרות להיות קשוב לעולמה הפרטי של המטופלת שלו. כליאתה של הסיטואציה באופק פרשנות בודד אינו מקרי, אלא הוא תוצר ישיר של שיטתו. זו בנויה על פרשנות שאופק המשמעות שלה מצוי על ציר זמן לינארי. הסיטואציות שעולות במפגש הטיפולי מקבלות את משמעותן הספציפית בתוך סכמה זמנית שמתעלמת לחלוטין מהעובדה שהאדם הוא ישות שחיה את הזמן ולא רק מתרחשת בתוכו.

בנקודה זו מתבקשת מאליה הדרישה לחשוף הקשרים ספציפיים אחרים החבויים בסיטואציה, אך לקורא של סיפור המקרה אין גישה לתכנים שונים מאלו שפרויד מספק בטקסט. התנאי הצורני של פרשנותו, קרי יצירת סיפור מחלה כרונולוגי ותיאורו הלקוני את דבריה של אידה, כולאים את הקורא וכן את אידה בתוך אופק פרשנות בודד. פרויד אינו מותיר מקום להתבוננות מחודשת: מבחינתו או שהקורא והמטופלת מתמסרים לסדר הדברים החדש או שהם אינם מבינים את הטכניקה האנליטית.

עד כה ראינו כי אפשר להצביע על העובדה שהפרשנות הפסיכואנליטית מזניחה את האספקט הזמני ושאי-אפשר לפרש את הסיטואציות שעולות בטיפול (אם בצורה של זיכרון ממשי או כזיכרון מדומה, פליטות פה או התנגדויות וכו')

מחוץ לסדר הדברים שהטכניקה הפרשנית מכתובה. סיפורי המקרים שכתב פרויד מדגימים היטב לא רק כיצד השיטה הפסיכואנליטית מכסה את ממד הזמניות, אלא גם כיצד היא תלויה בו. דחיקת ממד הזמניות מהתיאור הפסיכואנליטי של דרכי התהוות הסימפטומים והעלמתו באמצעות תנאי צורני לנתינת פרשנות מתאפשרים משום שהסיטואציה האנליטית עצמה מיוסדת על מעבר מתמיד בין זמנים. ככל שפרויד משנה את סדר הדברים בסיפור המקרה כך הוא מתמסר עוד ועוד לתנועה כפייתית בין זמנים שונים. הבה נבחן את הפרק השני בסיפור המקרה – "החלום הראשון".

5. חלומה של אידה

פרק זה עוסק בחלום שחלמה אידה בעבר וחזר והופיע שוב בזמן הטיפול. בחלומה של אידה פורצת שרפה, אביה מעיר אותה, היא מתלבשת מהר אך אמה רוצה להציל את קופסת התכשיטים שלה. אביה אומר לאמה שהוא אינו רוצה להישרף עם שני ילדיו בגלל קופסת התכשיטים שלה. הם ממחרים לצאת החוצה, ואידה מתעוררת מהחלום. חלום זה חזר שלוש פעמים מאז התקרית ליד האגם. פרויד מבקש מאידה להעלות אסוציאציות בקשר לחלום.

אסוציאציה ראשונה היא זיכרון שהתרחש לאחר החלום ובו הוריה מתווכחים בסוגיית נעילת חדר האוכל. אביה חשש שנעילת חדר האוכל תמנע מאחיה (חדרו היה צמוד לחדר האוכל) לצאת החוצה בעת חירום, "הרי יכול לקרות משהו בלילה, שמוכרחים לצאת".

אסוציאציה שנייה: בעת שהייתה עם בני הזוג ק' הלכה אידה לישון שנת צהריים על הספה. כשהתעוררה ראתה את מר ק' עומד מולה (פרויד מקשר זאת לאופן שבו העיר אותה אביה בחלום). אידה ביקשה ממנו הסבר למעשיו, ומר ק' טען שאי אפשר למנוע ממנו להיכנס לחדר השינה שלו. כתגובה, ביקשה אידה מגברת ק' את המפתח לחדר השינה. למחרת רצתה לשוב ולנוח אך גילתה שהמפתח נעלם והניחה שמר ק' לקחו. אחר כך (אחרי העלמת המפתח) חששה אידה להישאר בחברתו של מר ק' ללא נוכחותו של אביה ולמחרת בבוקר, מפחד שמר ק' ייכנס לחדרה, התלבשה במהירות. פרויד רואה ברצונה של אידה לצאת מבית הזוג ק' בזמן ששהתה שם כמה ימים לאחר התקרית באגם את סיבת חזרתו של החלום.

אסוציאציה שלישית מתרחשת כאשר פרויד שואל אותה בדבר קופסת התכשיטים שאמה רוצה להציל. היא נזכרת שפעם גם היא אהבה תכשיטים אך מאז חלתה היא אינה עונדת אותם, ושלפני ארבע שנים פרץ ריב בין אמה ואביה משום שאמה רצתה מאביה עגילי נטיפה מפנינים והוא הביא לה צמיד. אסוציאציה רביעית עולה כאשר פרויד שואל אותה על הקופסה. אידה נזכרה

שמר ק' נתן לה במתנה קופסת תכשיטים יקרה. פרויד מסביר לה שקופסת תכשיטים היא כינוי מקובל לאיבר המין הנשי.

פירוש החלום: הסכנה בחלום היא, רצונו של מר ק' לשכב אתה, להיכנס ל"חדרה". אביה הוא שלקה אותה לביתם של בני הזוג ק' ולכן הסכנה שאידה נמצאת בה היא באשמתו. אי לכך בחלום הוא מופיע בצורה הפוכה, כמושיע. אמה, המתחרה הקדומה שלה על חסדי אביה, סירבה לקבל את התכשיט (הצמיד / חסדיו של אביה) ואידה הייתה מוכנה לקבל אותו (את חסדיו). כלומר בהיפוך, אידה הייתה מוכנה לתת לאביה את מה שמנעה ממנו אמה. אביה מופיע בחלום כעומד ליד מיטתה בדיוק כפי שמר ק' עמד לידה, לכן יש להציב את מר ק' במקום אביה, ובמקום אמה יש להציב את גברת ק', שבוודאי הייתה נוכחת אז (בעת שהתעוררה וראתה את מר ק' עומד מולה). בהתאם למסכת ההיפוכים שמופעלים על ההדחקות ובאמצעות היפוך נוסף, מסיק פרויד שאידה מוכנה לתת למר ק' את שגברת ק' מונעת ממנו. אידה מתגוננת בפני אהבתה למר ק' באמצעות חזרה לדפוסים ישנים – אהבתה הישנה לאביה.

פרויד טוען שמלאכת פירוש החלום לא הסתיימה משום שעדיין לא התגלה מקורו האינפנטילי, כמו שקובע הכלל הפסיכואנליטי:

המשאלה היוצרת את החלום הרי באה תמיד מן הילדות, היא רוצה תמיד לעורר את הילדות מחדש, להחזירה למציאות, לתקן את ההווה על-פי הילדות.²⁴

עתה מנסה פרויד להעמיק את הפרשנות כדי לגלות את המקור לאופיו של החלום באירוע מן הילדות ולפיכך את מקורה הראשוני של ההיסטוריה של אידה. הניגוד בין מים ואש מגלה את מקור השרפה בחלום כמים. כאן עושה פרויד שימוש באסוציאציה הראשונה, שבה אומר אביה "שיכול לקרות משהו בלילה שמוכרחים לצאת", ומקשר בין החובה לצאת החוצה להרטבה במיטה שמאפיינת ילדים קטנים. אביה מעיר אותה בחלום כמו שהורים מעירים ילדים באמצע הלילה כדי שלא ירטיבו את המיטה.

פרויד שואל את אידה אם סבלה מהרטבה, ואידה טוענת שלא זכור לה שסבלה מבעיית הרטבה למעט בגיל שמונה כאשר לקתה בדלקת בדרכי השתן. על אף שאידה שללה את פירושו ממשיך פרויד ומפרש את סיבת ההרטבה במעשה אוננות. גם את הפירוש הזה שללה אידה על הסף, אך פרויד ממאן להקשיב לשלילתה וממשיך לפרשנות הבאה. לידו הסימפטומים (קשיי נשימה) שלקתה בהם אידה לא יכלו להופיע אלא לאחר התנזרות ממעשה האוננות. הסימפטומים מבטאים תחליף

לסיפוק שניתן על ידי האוננות והכמיהה לסיפוק נשמרת בלא-מודע. פרויד מצהיר כי קשיי הנשימה של אידה הופיעו לראשונה לאחר שהפסיקה להרטיב. בקשר לזמן שבו החלו קשיים בנשימתה אידה מעלה את האסוציאציה החמישית: אביה יצא אז לנסיעותיו לראשונה מאז החלמתו (מהשחפת והעגבת). לדעת פרויד זיכרון זה מכיל את המערכת הסיבתית להיווצרותם של קשיי נשימתה והוא מציע את הפרשנות הזאת: היות שחדרה היה סמוך לחדר השינה של הוריה צותתה אידה לביקור לילי של אביה אצל אמה. היא שמעה את גניחותיו בעת משגל ופיתחה נטייה לחרדה.

בהשפעת הריגוש שבהשתתפות באותו מעמד עשוי היה בהחלט להתחולל מהפך במיניות של הילדה, הממיר את הנטייה לאוננות בנטייה לחרדה.²⁵

כעבור זמן מה, בזמן שהאב היה בנסיעותיו, נזכרה אידה המאוהבת באביה בדמותו מתוך געגועים ושחזרה את הרושם של קשיי הנשימה של אביה (בעת המשגל) על ידי התקפים של קוצר נשימה. באירועים אלו רואה פרויד את המקור הראשון להיסטריה של אידה. הסיטואציה בחלום היא חזרה מדומיינת על סיטואציית ההרטבה מזמן הילדות.

הסבר ליבידונלי: תופעת השיעול היא תופעה אורגנית אך הליבידו נאסף סביבה, במילותיו של פרויד, בבחינת גרגר חול שסביבו מקימה הצדפה את הפנינה. הליבידו מתקבע באמצעות האשמות עצמיות וחיכוי מחלתו של האב. עקב הקיבעון הליבידונלי, במקום שאידה תעבור התפתחות נורמלית שבה הליבידו מוצא אובייקט תשוקה חדש למען השקעה ופריקה אנרגטית, נוצר שכפול של המבנה הליבידונלי במערכת היחסים עם מר ק'. בדיוק כמו שהתגעעה לאביה והייתה מוכנה לתת לו את שאמה מנעה ממנו, כך היא מצטערת על היעדרותו של מר ק' ורוצה לתת לו את שגברת ק' מונעת ממנו. כאשר הליבידו נסוג ממר ק' וחוזר לעבר האהבה הישנה לאב, הוא מקבל היבט סימפטומטי חדש שבו משאלתה של אידה לשכב עם אביה גורמת לה להזדהות עם גברת ק'.

6. תלותה של הטכניקה הפרשנית בממד הזמניות

כמו בפרשנות למקרה בחנות גם בפרשנותו לחלום הראשון יוצר פרויד סיפור מחלה שעונה על תנאי צורני – סידור האירועים על פי סדר כרונולוגי שיאפשר סיפור מחלה עקיב:

T1 – אידה מרטיבה משום שהיא מאוננת

T2 – אידה מקשיבה לקשיי הנשימה של אביה בעת משגל ומפתחת חרדה

- T3 – הנטייה לחרדה גורמת לה להתנזר מהאוננות ולהדחיק את פנטזיות הסיפוק שלה אל הלא-מודע
- T4 – אביה נוסע, געגועיה לאביה גורמים נסיגה בליבידו וקיבעון סביב קוצר נשימה
- T5 – הליבידו מוסיף להתקבע ומתבטא בחיקוי מצבי מחלה של אביה
- T6 – היא מתחרה באמה על חסדי אביה ומפתחת פנטזיה מינית כלפיו
- T7 – אידה מתאהבת במר ק', אך מכיוון שהיא נירוטית והיסטרית עוד מימי ילדותה היא מדחיקה את אהבתה, והליבידו נסוג בשנית לעבר אובייקט האהבה המוכר – אביה
- T8 – האירוע ליד האגם
- T9 – החלום הראשון – עקב קיבעונו של הליבידו מתבצעת בחלום התקה בין הדמויות כדי לשמור שהרגשות האמתיים שלה יישארו מודחקים.
- האירועים בעולמה הפרטי של אידה מוצגים כהתרחשות סדורה בזמן; הסימפטומים העכשוויים מתוארים כתוצאה של חוויות ילדות מודחקות שנשמרו בלא-מודע ומונעים ממנה לתפקד ביחס ישיר למציאות כמו שהיא. בפרשנות המקרה בחנות ראינו כי פרויד כולא את הסיטואציה באופק פרשני בודד באמצעות הנחה (לא הכרחית) בדבר גירוי מיני. בפרשנות החלום מחדיר פרויד, באמצעות טכניקת מילוי הפערים בויכרון, מסכת שלמה של אירועים כמו הרטבה, אוננות והקשבה למשגל (שלא רק אינם עולים בהכרח מדכריה של אידה, אלא שאידה עצמה שוללת את קיומם) ותוחם בעזרתם באופק פרשני בודד את הסיטואציות שמאזכרת אידה.
- כליאת הסיטואציות באופק פרשני בודד אינה רק תוצאה של החדרת תכנים מיניים העולים בקנה אחד עם ההשערות המטא-פסיכולוגיות של פרויד, אלא גם ביטוי של תפיסת הזמן המונחת בבסיס המתודה הפסיכואנליטית. פרשנות החלום מגלה בפנינו את המבנה הכללי שעל פיו כולא פרויד את הסיטואציות בתוך אופק פרשני בודד – הליבידו. בבסיס הפרשנות מוצב הליבידו כעיקרון טרנסצנדנטלי שעל פיו ובהתאם לחוקיו משנה התאוריה הפסיכואנליטית את סדר הדברים ומארגנת מחדש את חוויותיה של אידה. היות שעל פי המתודה הפסיכואנליטית בבסיס ההוויה האנושית נמצאת אנרגיה ליבידונית שאינה יכולה להתקיים אלא תוך כדי מעבר מרגע אחד למשנהו על ציר זמן לינארי, הסימפטומים אנוסים להתפרש לפי סכמת אירועים כרונולוגית. מנקודת המבט הקלינית ובהתאמה מנקודת המבט המטא-פסיכולוגית, התנאי הצורני לפרשנות והליבידו כעיקרון טרנסצנדנטלי האחראי על סדר האירועים הנפשיים מונעים מהשיטה הפסיכואנליטית כל אפשרות להבין את עולמה של אידה מחוץ לציר זמן לינארי.
- חרף העובדה שהשיטה הפסיכואנליטית בנויה על הסתרה עקרונית של ממד הזמניות, הטקסט שמייצר פרויד נסמך על קיומו. פרשנותו לסיטואציה ספציפית

שמעלה אידה מתגלה כתנועה תמידית בין כמה סיטואציות שהתרחשו בפרקי זמן שונים: בין המקרה בחנות למקרה באגם, לסיטואציה בחלום, בין זיכרון הריב בין הוריה להתעוררותה של אידה כאשר מר ק' עומד מולה. נוסף על התנועה הזמנית בין התכנים שמעלה אידה מצויה גם התנועה בין האסוציאציות של אידה ובין השחזורים של הפערים בזיכרון, כגון השרפה וההרטבה או האוננות, הבחילה וזקיפת איבר המין, הנסיעה של אביה והציתות למשגל. הפרשנות של פרויד בנויה על מעבר מתמיד בין זמנים וכלל אינה יכולה לטעון למשנה תוקף ללא הכניסה למרחב פרשני שפועל בתוך ממד זמני. כל סיטואציה העולה בטיפול משמשת למעשה פתח למסע מפותל בזמן. פרויד משתמש בזיכרונותיה של אידה כדי להחליף את חוויותיה העכשוויות, ובחוויותיה העכשוויות הוא משתמש כדי להחליף את זיכרונותיה. העלילה של סיפור המקרה אינה נעה כלל על ציר זמן אחיד ולינארי, אלא מתקדמת צעד אחד ופונה לאחור במעין תנועה מעגלית התלויה בנוכחותו של ממד הזמניות. אף על פי שפרויד מנסה להציג סיפור מחלה עקיב בזמן, סיפור המקרה הוא בראש ובראשונה תנועה בין זמנים המשמשת מצע אידאלי לשינוי סדר האירועים. היחס בין האופן שבו פרויד מפרש את הסימפטומים של אידה ובין האופן שבו נרקם מהלך האירועים, גם בטקסט וגם בטיפול עצמו, הוא יחס של תלות: תלות בין האפשרות לקיים סיפור מחלה עקיב ובין המבנה הזמני שבתוכו מתקיימים הטקסט או הסיטואציה האנליטית. אפשר להשתמש במטבע לשון פרוידיאני ולומר כי זיהוי המבנה הזמני של הטקסט וגם של הטיפול הוא למעשה חשיפת המודחק במתודה הפסיכואנליטית.

7. סיכום

אף שפרויד אינו טוען באופן אקספליציטי כי הוא מחזיק בתפיסת זמן לינארית כבסיס תאורטי לשיטה הפסיכואנליטית, קריאה בסיפור המקרה של אידה מגלה כי הישענותה של טכניקת הפרשנות על התנאי הצורני וכליאת הסיטואציות באופן פרשני בודד הן הוכחה לכך שבאופן אימפליציטי אכן כך הדבר. הבעיה הטמונה בכינון המתודה הפסיכואנליטית על תפיסת זמן לינארית היא שטבע האדם מוסבר, מתואר ומנותח בבחינת חפץ שאינו שונה מכל אובייקט אמפירי אחר. בגישה זו כל מה שמאפיין ומבדיל את האדם מעולם האובייקטים אובד. ליתר דיוק, מה שנעלם מההוויה האנושית בגישה זו הוא תופעת הזמן כמשך.

העובדה שאריקסון, גלן, מרקוס, לאקאן ודקר מקבלים את סיפור המקרה כמסגרת לניתוח הטיפול הפסיכואנליטי של פרויד באידה מגלה כי ניתוחם נשען על תפיסת הזמן החד-ממדית שמובלעת בשיטתו של פרויד. הביקורות הפסיכואנליטיות והספרותיות שהם מעלים כלל אינן עוסקות בזמן כגורם מכונן

של הפרשנות הפרוידיאנית היות שהתייחסותם לממצאיו של פרויד נשארה כלואה בגבולות ההסתרה של ממד הזמניות.

המרת סיפור חייה של אידה ברצף של נקודות מגלה כי בבסיס המתודה של פרויד נמצאת תמונת עולם שעל פיה הזמן הוא רצף של נקודות הומוגניות. כל נקודה על ציר הזמן (T1...T9) זהה במבנה הצורני שלה לנקודה שקדמה לה וגם לנקודה שעוקבת אחריה. קיומה של כל נקודת זמן אינו תלוי כלל בקיומה של רעותה אלא בהשתייכותה לסכמת זמן קבועה וידועה מראש. בתוך סכמת זמן כזאת משבץ פרויד את ממצאיו. למעשה פרויד תופס את הזמן כרצף של מרווחים הניתנים למדידה בידי צופה חיצוני כביכול. סכמת זמן זו מעוגנת באופן חללי ולא זמני כך שרצף הנקודות מתפקד כרצף של חללים אטומים, מדידים וממודרים, משל היינו דנים ביחידות משקל או באובייקטים אמפיריים. כליאת הסיטואציות באופק פרשנות בודד היא ביטוי לכך שהיסודות התאורטיים של הפסיכואנליזה אפשרו לפרויד להניח כי אפשר לפרק את המרחב הזמני המתקיים בכל סיטואציה למרכיבים ראשוניים – נקודות זמן הומוגניות שקיומן מונח מראש כבלתי תלוי בתכנים ובאירועים שהחיים יוצקים לתוכן. במסגרת שיטתו של פרויד הזמן אינו נחקר כלל כתופעה בעלת מאפיינים עצמאיים, אלא מונח כנתון אמפירי המתקיים בעולם האובייקטיבי.

תפקודו של ציר זמן לינארי כאופק משמעות יחיד לפרשנות וכמצע לתפיסה הומוגנית של נקודות בזמן יוצר הסתרה סימפטומטית של ממד הזמניות וסולל את הדרך להחמצה שיטתית של חלקים נכבדים בעולמה האישי של אידה.²⁶ לנוכח האמור לעיל, לא בכדי עזבה דורה את הטיפול בטרם עת: פרויד התעקש להציג בפניה סיפור עקיב של דמות מקוטעת. אמצעי הריפוי שהציע לה היה זניחה כוללת של כל חוויה אישית שאינה תואמת את תבנית האירועים העקיבה שיצר.

אף ששיטתו של פרויד נסמכת על סכמת זמן לינארית, כתיבתו מגלה ממד זמני החורג מעבר לגבולותיו של סיפור המחלה העקיב. תיאור המקרה של אידה רווי מעברים בין זמנים שונים המסגירים את חשיבותו המכרעת של ממד הזמניות בטיפול הפסיכואנליטי. השימוש שעושה פרויד בתנועה בין זמנים שונים יוצר

26 עשרה תיאורי מקרה כתב פרויד. ארבעה תיאורי מקרה קצרים יצאו לאור במסגרת "מחקרים בהיסטוריה" (1895): המקרה של אמי פון נ', המקרה של מיס לוסר', המקרה של קתרינה והמקרה של פון ר'. כל אחד מששת תיאורי המקרה הנותרים זכה להתייחסות נפרדת, ואפשר לחלקם לשתי קטגוריות: תיאורי מקרה של מטופלים ותיאורי מקרה של דמויות שלא היו בטיפול אצל פרויד. בקטגוריה הראשונה ארבעה תיאורי מקרה: המקרה של דורה ("קטע מתוך אנליזה של היסטוריה", 1905), המקרה של איש העכברושים ("הערות על מקרה של נזירות כפייתית", 1909), המקרה של איש הזאבים ("מתולדותיה של נזירות ילדות", 1918) והמקרה של אישה הומוסקסואלית. בקטגוריה השנייה: מקרה הנס הקטן ("אנליזה של פוביה בילד בן חמש", 1909) ומקרה שרבר ("רשימות פסיכואנליטיות על דו"ח אוטוביוגרפי של מקרה פרנויה", 1911).

אפקט של המשכיות בין הפרשנויות הרבות והמקוטעות שהוא מפזר לאורך הטקסט. את ממד הזמניות שהוסתר בתיאור הלינארי של המחלה אנו מוצאים באופיו הטקסטואלי של תיאור המקרה. תנועתו הכפייתית של פרויד בין נקודות זמן שונות מסגירה את מה שאובד בכינון המתודה הפסיכואנליטית על תפיסת זמן לינארית – תופעת הזמן עצמה, או כמו שהיידגר מכנה זאת – ה"זמניות". ייחודה של תפיסת זמן זו מתבטא בכך שמרחב ההופעה של הדברים בעולם מובן לנוכח מארג זמני שבו עבר, הווה ועתיד אינם מופרדים. על פי תפיסת זמן זו יש להבין את האדם לא על פי קטגוריות מדעיות המניחות תפיסת זמן לינארית, אלא על פי אונטולוגיה המבוססת על המארג הזמני שמאפיין את הקיום האנושי. הכרה בקיומו של האדם בעולם כמתרחש באופק המשמעות של הזמניות מגלה, כי הזמן בחייו של האדם הוא תופעה המתקיימת מתוך קשר הדוק ותלוי-הדדית בין נקודות זמן שונות, ואי לכך הוא תופעה שבאופן מהותי פתוחה לשינויים. העבר, ההווה והעתיד אינם נקודות שוות והומוגניות על פני ציר הזמן, אלא רבדים המקיימים ביניהם מערכת יחסים דינמית ושזורים זה בקיומו של זה.

אילו הכיר פרויד בזמן מבחינה תאורטית כתופעה בפני עצמה, כלומר כתופעה שעצם קיומה כבר מאגד בתוכו אינטראקציה בין רובדי זמן שונים, לא הייתה טכניקת הפרשנות שלו יכולה להמיר את הסיטואציות בנקודות זמן הומוגניות כמו שהוא עושה בפירוש לחלום השרפה למשל.

נקשיב שוב לפרשנותו. לדברי פרויד השרפה שפורצת בבית משפחתה של אידה היא תוצר של הדחקת זיכרונות אוננות והרטבה מימי ילדותה. רצונה של אידה לברוח מהשרפה הוא לאמתו של דבר רצון לברוח מבית הזוג זלנקה, אך רצון זה הוא תוצר של הדחקת רצונה להיענות לתשוקות המפעמות בתוכה כלפי מר זלנקה. אידה רוצה לשכב אתו אך מחליפה את דמותו בדמות אביה עקב נסיגתו של הליבידו אל אובייקט אהבתה הקדום. את הפרשנות בדבר רצונה להתאחד עם אביה מחזק פרויד בניתוחו את האסוציאציה השלישית. אמה, המתחרה הקדומה על חסדי אביה, מסרבת לשכב עמו (לקבל את התכשיט) ואידה, בגין קיבעונה הליבידונלי לאביה, מוכנה להחליף את אמה ולהעניק לאביה את חסדיה (לקבל ממנו את התכשיט). מכיוון שהזמן בשיטתו של פרויד מונח מראש כרצף נקודות הכרחי ובלתי ניתן לשינוי, התנהגותה מוסברת על פי רצף אירועים נפשי משוער שבבסיסו מונחת זרימה אנרגטית (ליבידונלית) לינארית. סיטואציית החלום מתגלה כתצרף של אירועים המצטרפים לכדי תמונה ברורה רק אם הפרשנות מספקת קשרים סיבתיים עקיבים בזמן. פרויד מפרק את הסיטואציה של החלום לתמונות מנותקות, ואלה שבות ומתאגדות לכדי סיפור עלילתי עקיב שגיבורו הוא הליבידו.

פרויד עסוק כל כך בהרכבת התצרף הלינארי שעומד בבסיס שיטתו, עד שאינו מבחין כיצד מתאר החלום בדיוק רב את עולמה הרגשי של אידה וכיצד הוא לוכד

בתוכו את מרקחת הזמנים שנפרשה לנגד עיניו בעת הטיפול. הקשבה לחלום בדרך שאינה תרה אחר מרכיבים לינאריים ראשוניים של כל סיטואציה אלא שואפת להבין את מבנה הסיטואציה בחלום בתוך המארג הזמני שמאפיין את עולמה של אידה, יכולה לאפשר פרשנות אלטרנטיבית. השרפה ממחישה לדעתי כיצד חווה אידה את ההשלכות של הקונפליקטים בין הוריה עליה ועל משפחתה (המאבק בין הוריה מבעיר את ביתה). אביה אינו מעוניין להתמודד עם ההשלכות ההרסניות של מערכת היחסים שלו עם אשתו על בני ביתו (השרפה שמכלה את ילדיו). במקום להתמודד עם הקונפליקטים המכלים את משפחתו הוא מוצא פתרון בבריחה מהבית (אל גברת ק'). אמה עדיין רואה במערכת יחסים זו דבר מה יקר (תכשיט) ומתעקשת להישאר בבית (על אף המחיר הכבד שהשרפה עלולה לגבות מילדיה).

הסיטואציה המופיעה בחלום של אידה אינה עומדת בפני עצמה, אך היא גם אינה יכולה להתרגם לרצף אחד ואחיד של אירועים עקיבים בזמן. היא מקושרת באופן אינטימי לסיטואציות אחרות במין מרקחה של זמנים, המבטאים את ניסיונה של אידה לומר לעצמה (בפעם הרביעית) ולפרויד (כשחלמה חלום זה שוב בעת הטיפול) שהמאבק בין הוריה הותיר אותה חסרת בית ומותשת רגשית. היא נקרעה בין רצונה לאחות את הקרעים במשפחתה ובין נכונותה לראות את אביה מאושר (בזרועות אהובות). בחלומה לא רצה אידה החוצה מרצונה (כמו שמשמע מפרשנותו של פרויד), אלא אביה הוא המעיר אותה ומאיץ בה לרוץ החוצה. למעשה, מעשי אביה בחלום ממחישים את רצונה האישי להימלט מהסיטואציה שהיא נמצאת בה (השרפה / המאבק בין הוריה). אם אביה בחר לברוח מהקשיים המצויים בביתו אל גברת ק', בפני אידה עמדה אפשרות דומה – לברוח מתחושותיה באמצעות אהבתו של מר ק'. נכונותה של אמה להקריב את עצמה למען הדברים שהיא מוצאת בהם ערך ממחישה את רצונה של אידה שלא לברוח, אלא לנסות ולהציל את היקר בעיניה (התא המשפחתי). לפי פרשנות זו אפשר להבין באופן אחר את התנהגותה כלפי מר ק' שאותה מפרש פרויד כהיסטרית. בבריחתה ממר ק' בוחרת אידה להתמודד עם הקונפליקט המשפחתי ולא לברוח כמו שבחר אביה לעשות. התעקשותה של אידה שאביה יחדל מלפגוש את גברת ק' וסירובה להיענות להצעות האהבה של מר ק' הם תוצר בחירתה להיאבק על קיום משפחתה.

להבדיל מהאופן שבו מתפקד הזמן אצל פרויד כתבנית שנוצקים לתוכה התכנים הפסיכולוגיים, בפרשנות האלטרנטיבית תופעת הזמן כאגד של זמנים שונים היא כבר חלק אינטגרלי של הופעת התכנים בטיפול. הקשבה לתכנים אלו היא בראש ובראשונה הקשבה לאופן שבו הזמניות מאפשרת את קיומו הספציפי של כל תוכן. הזמניות, שהיא אגד חי שבו עבר, הווה ועתיד תלויים זה בזה, היא האופן הספציפי שבו הזמן נתפס כפתוח לשינויים. העבר פתוח להווה ולעתיד, העתיד פתוח להווה ולעבר וכן הלאה. הבנת נקודת המבט האישית של אידה מבחינה פסיכולוגית דורשת

הקשבה לאופן שבו היא מתקיימת בזמן, משמע לאופן שבו הסיטואציות שאידה מאזכרת פתוחות לזמנים השונים שמרכיבים את עולמה. פרויד לא היה יכול להציע לאידה את הפרשנות שהצעתי אני לחלום השרפה, משום שעבודתו האנליטית לא היה בה כדי לזהות מבנים רגשיים שאינם יכולים להיתרגם לנקודות זמן קפואות.²⁷ בנקודה זו של הדיון עולה שאלה מתודית: האם הבעיה בפרשנות שפרויד מציע נעוצה באמת בתפיסת הזמן הלינארית או שמא אינה אלא פרשנות לקויה של פרויד? כלומר, האם מבנה הזמן הלינארי המונח ביסוד המחשבה הפרוידיאנית הוא אכן מכשול פרשני? פרשנות היא תנועה המתקדמת מהיבטים חלקיים של משמעות (סיפור המקרה של אידה באואר) אל עבר השלם, מהמידי אל המורכב. תנועה זו היא בהכרח זמנית. פירוש הוא תהליך זמני שהוא בעצמו מבנה פנימי של הבנה. כלומר, פרשנות היא פעולה המתרחשת במסגרת של אופק זמני, היא תנועה הפתוחה באופן עקרוני אל עתיד שנושא אתו את עברו. במובן זה אם הפרשנות והמפרש כלואים בתמונת עולם שמתגלה בתוך זמן לינארי, הפרשנות מנועה מלחשוף את הסיטואציה האנושית כחלק וכביטוי של סיפור חיים, אלא מגלה אותה כחלק מרצף אירועים מתקבל יותר או פחות על הדעת. מקרה אידה באואר הוא דוגמה קלסית כיצד תפיסת הזמן הלינארית שנמצאת בבסיס השיטה הפסיכואנליטית יוצרת הלכה למעשה רידוד של תופעת המשך האנושית והסתרה סימפטומטית של ממד הזמניות באופן שבו המטפל פוגש בעולמו של המטופל. אך האם כך הם פני הדברים בשאר כתבי פרויד? האם תפיסת הזמן הלינארית מאפיינת את מכלול מחשבתו? והאם היא אכן ממשיכה לייצר הסתרה של ממד הזמניות?

הפרק הנוכחי עסק במקרה מבחן ספציפי שכלל את התיווך הטיפולי כדי להדגים ולאשש את המסקנות שעולות מתוך קריאתנו ב"פרויקט". בפרק השישי אבקש להראות כי תפיסת הזמן הלינארית הנצפית באופן ברור בכתביו המוקדמים של פרויד אכן ממשיכה להתקיים ולייצר את הסימפטומטיקה של הסתרת ממד הזמניות בכתביו האמצעיים וכן בכתביו המאוחרים.

27 בהסתמך על תפיסת הזמניות של היידגר, או ליתר דיוק, על האופן שבו היידגר מתאר את הדינמיקה שמאפיינת את מערך היחסים השורר בין שלוש האקסטזות – עבר, הווה ועתיד, ארחיב את הדיון, בפרק המסיים את ספרי, על האופן שבו המבנה האקסטטי של הזמניות יכול לתפקד כמצע תאורטי לפרשנות הפסיכואנליטית.